

Криміналістичне моделювання механізму дітовбивств

Р. Р. Герасимов,
ад'юнкт кафедри
криміналістики Київського
національного університету
внутрішніх справ, адвокат

Своєрідність методико-криміналістичних моделей виявлення і розслідування насильницьких злочинів визначається специфікою криміналістичних характеристик певних категорій злочинів саме цієї групи, а також криміналістичною ситуацією, яка склалася на певних етапах їх виявлення і розслідування. Вищевказане стосується і окремих аспектів розкриття і розслідування дітовбивств.

Під дітовбивством маємо на увазі умисне позбавлення життя дитини віком до 14 років, яке вчинене його батьками, членом його родини або близьким родичем.

Метою написання даної наукової статті є опис підходів до створення криміналістичного алгоритму моделювання події (механізму злочину) при розкритті і розслідуванні дітовбивств.

Окремі аспекти вищевказаної наукової проблеми вже досліджувалися Г. А. Густовим, І. М. Лузгіним, І. С. Федотовим, А. М. Кустовим та іншими науковцями.

Так, автор програмно-цільового методу організації розкриття вбивств, відомий науковець-криміналіст Г. А. Густов, стверджує, що розкрити вбивство означає [3, 15]:

- 1) виявити і встановити подію вбивства;
- 2) встановити особу загиблого;
- 3) виявити злочинця;
- 4) встановити наявність і форму вини вбивці;
- 5) встановити мотив і мету злочину.

І. С. Федотов зазначає, що криміналістична характеристика, як елемент структури криміналістичної методики розслідування окремих видів злочинів, морально застаріла і підлягає заміні на типові моделі механізму конкретного виду злочину [1].

Як відомо, моделювання — загальнонауковий метод пізнання, який використовується в криміналістичних наукових дослідженнях, слідчій, експертній та судовій практиці. Сутність моделювання полягає в тому, що для дослідження об'єкту (явища) використовують штучно створену або матеріально реалізовану систему — модель («квазіоб'єкт»). В результаті моделювання дослідник отримує нову інформацію про об'єкт пізнання [5].

Криміналістичні моделі поділяються на: 1) матеріальні, які відтворюють об'єкт в матеріально фіксованому вигляді; 2) уявні, які відтворюють об'єкт у свідомості дослідника [4].

Практика розслідування дітовбивств свідчить, що найбільш часто використовуються уявні моделі. Уявна модель може стати матеріальною у вигляді схеми, макета, малюнка або опису [2, 19].

В ході провадження досудового слідства у справах про дітовбивства метод моделювання використовується для перевірки і отримання нових доказів, висунення і дослідження версій, оскільки безпосереднє дослідження об'єкту, явища або процесу, пов'язаного із злочинним діянням, неможливе або недоцільне. Отже, в ході аналізу попередніх матеріалів про дітовбивство доцільно з'ясувати: а) чи мав місце злочин (дітовбивство); б) кримінально-правову кваліфікацію діяння злочинця; в) шляхи пошуку злочинця.

Під час розслідування дітовбивств використовуються такі прийоми моделювання: уявне (мислене) моделювання; матеріальну реконструкцію (обстановки місця події до моменту вчинення злочину); математичне моделювання; виготовлення муляжів та зліпків; відтворення події злочину та фіксацію за допомогою фото-, кіно-, відеозйомки; комп'ютерне моделювання. При цьому необхідно підкреслити, що в процесі розслідування злочину моделі об'єктів можуть використовуватися разом з оригіналом. В цьому полягає особливість моделювання в процесі розслідування.

Об'єктами криміналістичного моделювання злочинів можуть бути різні обставини. В ході розслідування дітовбивств об'єктами криміналістичного моделювання є: 1) сама подія злочину; 2) окремі елементи механізму злочину (насамперед, діяння вбивці); 3) поведінкові акти потерпілого (дитини) та інших учасників злочину; 4) обстановка місця події; 5) зовнішні ознаки учасників злочину; 6) знаряддя вчинення злочину та інші об'єкти, які пов'язані з подією злочину.

Дітовбивство, як соціальне явище, розглядається як система, яка складається з різних елементів, які пов'язані між собою специфічними взаємозв'язками, яка обумовлена певними закономірностями. Це дозволяє виділити дітовбивство та його механізм з усієї сукупності злочинів, визначити його межі, співставити з конкретними матеріальними об'єктами і пов'язаними подіями і наслідками. На думку А. М. Кустова, така інформація використовується слідчим, експертом, оперативним працівником, суддею, адвокатом [1].

Модель механізму вчиненого дітовбивства створюється (формується) і у свідомості слідчого (прокурора, судді), який здійснює провадження по кримінальній справі. На її базі слідчий визначає програму слідчих дій, а адвокат — ефективні прийоми захисту. Ця модель в процесі розслідування кримінальної справи постійно змінюється та з'ясовується, наближуючись до свого прототипу — реального механізму дітовбивства.

Також, модель механізму майбутнього злочину існує і у свідомості вбивці. На її основі він готує знаряддя і засоби для досягнення злочинного результату, контролює перебіг подій, і, за необхідності, застосовує відповідні прийоми для приховування слідів злочину.

Створення уявної моделі вчиненого дітовбивства — не процес механічного копіювання вказаного злочину та його механізму, а вибірковий процес, завдяки якому суб'єкт кримінального процесу отримує інформацію про характер властивостей і якостей, які необхідно встановити в процесі розслідування за допомогою моделі [2, 20].

Модель дітовбивства постійно уточнюється і вдосконалюється в процесі розслідування злочи-

ну, оскільки є засобом отримання криміналістично значущої інформації про подію злочину та її учасників.

Серед типових моделей механізму дітовбивств можна виділити такі.

1. *Заздалегідь заплановане вбивство матір'ю новонародженої дитини під час або одразу після пологів (36 % від загальної кількості дітовбивств).* За результатами проведеного експериментального дослідження — це найбільш поширена модель механізму дітовбивства. Механізм такого різновиду дітовбивств формується з певних етапів:

- 1) початкового,
- 2) безпосереднє виконання злочинного наміру,
- 3) завершального.

Слід зазначити, що підготовку до вчинення дітовбивства досить складно виявити. Підготовка здійснюється у вигляді приховування факту вагітності, повідомленні майбутньою матір'ю у пологовому будинку невірних відомостей щодо власного прізвища і домашньої адреси.

Основним способом здійснення злочинного наміру є асфіксія, яка вчиняється шляхом закриття рота й носу дитини долонею або м'яким предметом (рушником, подушкою). Іноді злочинці використовують удавлення ший дитини руками, занурення її голови у воду або травмування за допомогою тупого предмету чи іншого знаряддя злочину. Нерідко вбивці використовують спосіб, пов'язаний із залишенням дитини на відкритій місцевості у холодну погоду, в результаті чого настає смерть від переохолодження.

Місця виявлення трупа дитини: контейнери для сміття; території будівельних майданчиків чи новобудов (серед будматеріалів); на руїнах будинків; міських смітниках; лісопарках; кладовищах; каналізаційній мережі. Деякі злочинці залишають труп поза межами населених пунктів: у лісі, полі, річці. Практиці розкриття і розслідування таких злочинів відомі випадки захоронення трупа у землі, маскуванні травою, сіном, соломою, листям.

2. *Убивство матір'ю новонародженої дитини протягом 4 тижнів після пологів у зв'язку із психотравмуючою ситуацією або у стані психічного розладу, які не виключають осудності (28 % від загальної кількості дітовбивств).* Така модель у практиці розкриття та розслідування злочинів зустрічається рідко. Ця модель складається з 2 етапів: 1) виконання злочинних дій; 2) завершального. На відміну від першої моделі, тут немає початкового етапу (мати заздалегідь не готується до дітовбивства, всі дії вона вчиняє імпульсивно). До умов, які впливають на психіку матері, належать: п'янство чоловіка; подружня зрада; осуд родичів за незаконнонароджену дитину; вагітність до весілля; відмова батька від дитини або реєстрації шлюбних відносин; відсутність коштів

на утримання дитини.

Способами вчинення таких дітовбивств є: спричинення смертельних ран з використанням колюче-ріжучих предметів; утоплення у ванній кімнаті; викидання з вікна.

На завершальному етапі дітовбивства матері часто викидають труп дитини у контейнер із сміттям. Практиці відомі випадки, коли матері самі приходять до райвідділу міліції і розповідають про злочин.

3. *Убивство батьком або родичами новонародженої дитини (9 % від загальної кількості дітовбивств)*. Випадки цієї моделі зустрічаються рідко, однак співучасть батьків або родичів дитини — розповсюджене явище. На думку В. І. Тербилова, особливу увагу при розслідуванні дітовбивств слід приділити виявленню ролі батька вбитої дитини, який може бути не тільки підбурювачем і посібником, але й виконавцем. Такі вбивства заздалегідь не плануються. Як свідчить аналіз кримінальних справ, злочинний намір виникає спонтанно або безпосередньо перед пологами [2, 22].

Способи вчинення дітовбивства батьком чи близькими родичами не відрізняються від способів вчинення злочину матір'ю. Пріоритетними способами є: удавлення руками або утоплення у воді. Рідко зустрічаються випадки, коли батько дитини застосує ніж або викидає тіло в контейнер для сміття. Іноді вбивство новонародженої дитини вчиняють родичі (бабуся, дід, вітчим).

4. *Заздалегідь заплановане вбивство дитини віком до 14 років, яке вчинене його батьками або родичами (11 % від загальної кількості дітовбивств)*. Такий злочин вчиняється, якщо діти є «не потрібними» для батьків (наприклад, в результаті шлюбної зради, яка призводить до розірвання шлюбу). Як правило, вказані діти є перешкодою для нових стосунків, які виникають у батьків. Психологи встановили цікавий факт: чоловіки не бажають бути батьками не своїх дітей, що досить часто призводить до вчинення

злочину. В більшості випадків така модель дітовбивства реалізується чоловіком за попередньою змовою з матір'ю. Основним способом вчинення таких дітовбивств є спричинення тілесних ушкоджень, які призводять до смерті дитини.

5. *Заздалегідь не заплановане вбивство дитини віком до 14 років, яке вчинене його батьками або родичами (16 % від загальної кількості дітовбивств)*. Ця модель часто зустрічається у практиці розкриття й розслідування вбивств. У більшості випадків убивство вчиняє мати або батько дитини, рідше — дідусь або бабуся або вітчим (мачуха).

Типові ситуації цієї моделі механізму дітовбивств:

- 1) батьки або родичі перебувають у стані сильного душевного хвилювання і на капризи дитини відповідають фізичною силою;
- 2) батьки або родичі перебувають у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, а діти заважають їм отримувати задоволення [2, 22].

Способами вчинення такого дітовбивства є:

- а) спричинення тілесних ушкоджень, які призвели до смерті;
- б) асфіксія — шляхом удавлення руками, за допомогою інших предметів, утоплення у воді;
- в) викидання з висоти.

Місцем вчинення злочинів є місця мешкання батьків або родичів дітей.

Таким чином, криміналістичне моделювання може ефективно використовуватися у діяльності з розкриття і розслідування окремих видів злочинів, зокрема, для створення типових моделей механізму дітовбивств. Побудова типової моделі механізму дітовбивств сприяє: правильній кримінально-правової кваліфікації злочину; виявленню очевидців злочину; встановленню подій, які передували, супроводжували та настали після вчинення дітовбивства; встановленню окремих фактів і зв'язків між ними в процесі розкриття й розслідування дітовбивств.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Кустов А. М.* Криминалистическое учение о механизме преступления. — М., 1997. — 265 с.
2. *Федотов И. С.* Типичные модели механизма детоубийств // Следователь. — 2002. — № 10. — С. 19—23.
3. *Густов Г. А.* Программно-целевой метод организации раскрытия убийств: Учеб. пособ. — С-Пб., 1993. — 122 с.
4. *Лузгин И. М.* Моделирование при расследовании преступлений. — М.: Юрид.лит., 1981. — 152 с.
5. *Штофф В. А.* Моделирование и философия. — М. — Л., 1966. — 248 с.